

8. Об отчетах профсоюзных органов в связи с выборами последних (резолюция VI пленума ВЦСПС по докладу тов. Шверника) // Правда. – 1937. – 16 мая.
9. Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР. – К. : Политиздат Украины, 1983. – С. 285–289.
10. Очерки истории профсоюзов Харьковщины / М. Л. Дубровский, А. И. Эпштейн, Д. А. Горелов, Н. П. Неклюдов, Е. Н. Денисова и др. ; под общ. ред. В. Г. Антонова. – Х. : Торнадо, 1999. – 400 с.
11. Полякова Н. В. Укрепление идейно-политического единства советских профсоюзов в борьбе за социализм. – М. : Профиздат, 1980.
12. Профсоюзы СССР в 1936–1945 гг. – Х., 1987. – 124 с.
13. Слуцкий А., Сидоренко В. Профсоюзы Украины после победы Великого Октября. – М. : Профиздат, 1961. – 231 с.
14. Справочник партийного работника. – Вып. IX. – М. : Госполитиздат, 1935. – С. 224–238.
15. Шверник Н. М. Опыт массового контроля рабочих. – М. : Профиздат, 1934. – С. 24–25.
16. Шверник Н. М. Стахановское движение и задачи профессиональных союзов. – М. : Профиздат, 1935. – С. 20.
17. Шендрик Л. К., Горлач М. І. Профспілки України. 3 Історії профспілкового руху на Україні. – К. : Знання, 1965. – 46 с.

О.В. Добродум, д-р філос. наук, проф. (*КНУКМ, Київ*)

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИЙ РЕЛІГІЙНИЙ ПРОСТІР: ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Однією з характеристик нашої епохи є технологічні інновації. На даному етапі інформаційного розвитку терміни «віртуальність», «віртуальна реальність», «віртуалізація» переходять з виключно технічного обігу в релігієзнавчий дискурс. Суттєвою рисою викладацької професії в Україні та світі сьогодні є чинник доступності інформаційних технологій і Всесвітньої мережі для широкого кола населення, зокрема студентів. Дослідження онлайн-виміру релігії вбачається слушним з урахуванням того, що саме онлайн-простір – порівняно новий тип існування релігії.

На сьогодні в Мережі знайшли відображення практично всі актуальні релігійні процеси як у конфесійній, так і в світській інтерпретації. Кібер-проекти є прикладами міжрелігійної співпраці й водночас віртуальними релігіями. Для офлайн-релігій кіберпростір постає засобом існування релігії, хоча для онлайн-релігій – це спосіб її існування, *modus vivendi*. І якщо офлайн-релігійність

знаменує собою розширення можливостей і кількісне відтворення релігійного досвіду, то для онлайн-ових релігій Всесвітня мережа забезпечує нову якість і новий рівень релігійних відносин.

Комунікаційний підхід до суспільства, концепції теоретиків інформаційного суспільства Р. Арона, Д. Белла, З. Бжезинського, Дж. Гелбрейта, Г. Кана, М. Кастельса, М. Маклюена, Й. Масуди, У. Росту, Е. Тоффлера тощо сприяв розкриттю сутнісних характеристик віртуалізації релігійних відносин. Також було залучено концепцію Е. Мартинюка про конвергентні процеси сучасного релігійного життя, що обґрунтувала необхідність вивчення віртуалізації як однієї з найважливіших тенденцій у розвитку суспільства, зокрема в релігії.

Проблематика розвитку інфокомунікаційних технологій та трансформації соціальної активності в онлайн-овій сфері стала темою багатьох досліджень, зокрема таких авторів, як З. Бжезинський, К. Боулдінг, У. Дайзард, Р. Дарендорф, А. Етціоні. Критична традиція аналізу інформації й засобів масової комунікації знайшла своє вираження в роботах американського соціолога Ч. Міллза. Проблематика культури й масової комунікації посіла чільне місце в працях теоретиків Франкфуртської школи, серед яких Т. Адорно, М. Горкхаймер, Г. Маркузе.

Електронно-цифрове інформаційне суспільство досліджували Д. Белл, У. Дайзард, Р. Дарендорф, П. Друкер, В. Іноземцев, М. Кастельс, М. Маклюен, Й. Масуда, В. Степін, Е. Тоффлер, А. Турен. Соціокультурний аналіз віртуальної реальності і віртуальних спільнот можна знайти у роботах С. Жижека, Д. Іванова, М. Носова, Х. Рейнгольда, С. Хоружого тощо.

Мета нашого дослідження – з'ясування функціональної специфіки сегменту Інтернету в релігійній освіті та просвіті в міжнародному масштабі та потенції України імплементувати ці технологічні інновації. Завдання дослідження: проаналізувати джерельну базу маніфестації релігійного онлайн-простору на сучасному етапі міжнародного розвитку; з'ясувати функціональність релігійних мережевих ресурсів; обґрунтувати актуальність та водночас затребуваність конфесійної освітянської тематики в Інтернет-просторі як технологічний орієнтир для нашої країни.

Релігія все більше поширюється за допомогою відео- та цифрової техніки, яка несе в собі щось релігійне, священні тексти стають електронними, а ЗМІ часом довіряють більше, ніж церкві. Священники та миряни стають жителями віртуальних світів, користувачами й відеоблогерами – ширококутний Інтернет як

медійний інструмент глобалізації змінює в релігії форми, обставини, спосіб спілкування з прихильниками конфесій. Релігійний Інтернет отримує особливо широке поширення у вигляді релігійних чатів, форумів, веб-конференцій, питань духовним особам тощо, дозволяючи скласти цілісну й об'єктивну картину динаміки релігійного життя на основі світських і конфесійних джерел, урахувавши чинник екстериторіальності, транскордонного, наднаціональності Глобального павутиння, його мережеву та всесвітню природу.

Реальність сучасного релігійного життя – поширення феномена аудіо- та телепроповідництва, широке впровадження явища «електронна церква». У кіберпросторі поступово формується тривимірний Всесвіт – з віртуальними релігіями, відбувається об'єднання людського й штучного інтелекту, виникають нейрорелігії. Людство все більше усвідомлює своє перебування всередині комп'ютерної симуляції, тривимірні відеокамери створюють ефект повної присутності, наслідком чого є зростаюча релятивізація конфесійних і державних кордонів.

Віртуалізація релігії може сприяти зануренню релігії в релятивізм, призводячи до семантичних і герменевтичних зсувів як реалізації проблематики мирської релігійності мас-медіа. Нові релігійні медіа, web 3.0, мультимедіаконвергенція можуть забезпечувати фізикалізації віртуальних різновидів релігії за допомогою веб-сенсорних пристроїв, комп'ютерні програми для медитацій, мандали в 3D, відео-, аудіо-, графічні паломництва, 3D-тури по святих місцях і відеопаломництва. Серед дискусійних аспектів обраної тематики – інформаційні війни в міжрелігійному взаємодії, конкуренція мас-медійного та релігійного дискурсів, роздвоювання релігійної ідентичності, конструювання релігії засобами медіа, ТБ, відео, 3D/4D/5D тощо.

Віртуалізація релігійного життя вимагає розробки адекватного дослідницького інструментарію, наявності академічного дискурсу й експертного сегмента розвитку Глобального павутиння за умови реалізації принципів синергетичності, мультипарадигмальності в соціогуманітарних науках, міждисциплінарності наукових досліджень загалом та Інтернет-спільнот зокрема. Підвищення ролі Всесвітньої мережі й інтенсифікація її використання, у тому числі в релігійному житті (міжрелігійний діалог, віртуальна активність оффлайнових і, особливо, онлайн-культових установ, модифікація культу), актуалізують питання про можливість виокремлювати її онлайн-вимір і піддавати науковому аналізу.

Віртуалізація релігії, а також відображення цього процесу в соціальній сфері, сприймається досить амбівалентно: від надій на глобальну демократичну Інтернет-революцію й досягнуту завдяки соціальним медіа та технологіям релігійну свободу до комп'ютерного ескапізму, технологічного тоталітаризму «єдиної релігії». Мають місце релігійна концептуалізація, ліберальні та консервативні дискурси алібізації й стигматизації high-tech.

Можна зробити припущення про необхідність здійснення моніторингу кіберпростору для профілактики міжрелігійних та міжконфесійних протистоянь і конфліктів, оскільки релігійні феномени на сучасному етапі найчастіше мають кібер-складову. Дигіталізація релігійного життя порівняно з функціонуванням друкованими ЗМІ може значною мірою сприяти забезпеченню релігійних свобод, процесу демократизації мас-медіа, кардинальних змін у сфері захисту прав людини, настанню інтернет-демократії, проведеному виборів і референдумів за допомогою Глобального павутиння тощо.

На тлі розвитку філософії техніки й цивілізації «пост»: постмодернізму, постсекулярного, – неминучість участі в загальних глобалізаційних процесах ставить питання про необхідність визначення, якою може бути міра та спрямованість участі релігійних спільнот в кіберпросторі, з іншого боку – чим може бути корисний релігійний дискурс для ІТ-спільноти. У зв'язку з вищевикладеним, важливим є пошук формату, у якому релігієзнавці й програмісти змогли б розробити загальний категоріальний апарат, адекватний дослідницький інструментарій та академічний дискурс.

Таким чином, зіставлення релігійного життя оффлайн і онлайн доцільне з огляду на те, що ці сфери перетинаються, але не є ідентичними, і сучасні викладачі релігієзнавства повинні враховувати цей факт, утім, як і вільний доступ студентів до Інтернету в режимі реального часу. На даному етапі розвитку академічного та практичного релігієзнавства важливо усвідомити, що викладач релігієзнавства може почерпнути з WWW і чому він повинен це робити в ситуації, якщо Глобальне павутиння постало прообразом Всесвітньої бібліотеки, коли практично всі релігійні організації стали поширювати інформацію про свою діяльність в Інтернеті, використовуючи інформаційні, інтерактивні та мультимедійні ресурси, каталоги стали забезпечувати можливість навігації по конфесійним веб-ресурсам, з'явилися віртуальні релігії, релігійні обряди здійснюються завдяки онлайн-простору й піддаються трансформації.

У Всесвітній мережі Інтернет численні ресурси присвячені висвітленню, прочитанню та тлумаченню таких понять, як Бог, світ, людина, самопізнання, віра батьків, Біблія, шлях розуміння, традиція, теорія й практика, християнська філософія, культура, сьогодення й майбутнє, творчість, життя і вічність. Кіберпростір надає доступ до великої і різноманітної інформації з православ'я для широкого кола користувачів, будучи путівником і помічником для всіх бажаючих познайомитися зі світом православної культури.

Можна констатувати, що за допомогою Глобального павутиння у релігійних організацій України з'явилася можливість отримувати, розширювати й поглиблювати богословську освіту й релігійне просвітництво, упроваджувати онлайнів форми спілкування й роботи з парафіянами у процесі місіонерської та катехизаторської роботи, підвищувати тим самим статус теології в сучасному міжнародному та українському суспільстві.

Л.М. Жванко, д-р іст. наук, проф. (ХНУМГ імені О.М. Бекетова, Харків)

ТОТАЛІТАРИЗМ ЯК ПОРОДЖЕННЯ (НЕ)ЛЮДСЬКОГО РОЗУМУ

Тоталітаризм – ганебне явище ХХ столітті для людської цивілізації, який дозволив знищення мільйонів одних іншими, концентраційні табори, виморення голодом, чистки незгодних і смугастий одяг як вирізнення серед коричневих військових строїв – слухняного механізму фізичної ліквідації населення на європейському континенті. Тоталітаризм – система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія. Тоталітаризмом вважається політичне панування, яке вимагає необмеженого керування підлеглими і їхнє повне підкорення поставленим згори політичним цілям. Примусова уніфікація і невинна жорстокість тоталітарної влади зазвичай обґрунтовується внутрішніми або зовнішніми загрозами існуванню держави.

Тоталітаризм зазвичай передбачає наявність фігури вождя (фюрера), диктатуру і терор, регулярну мобілізацію населення в масові організації, ізоляцію або вбивство фактично або потенційно незгодних.